

УДК 359.09

Смирнов І. Г.

доктор геогр. наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НАЦІОНАЛЬНА ВАЛЮТА ТА ВІЙСЬКОВА ЛОГІСТИКА У МІЖНАРОДНОМУ ТУРИЗМІ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ: ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД

Розкрито зв'язок військової логістики та національної валюти у міжнародному туристичному бізнесі в історичному аспекті на прикладі Конкісти, тобто завоювання іспанцями країн Центральної та Південної Америки, включаючи імперії ацтеків та інків у XV-XVI ст. Особлива увага присвячена захопленню іспанськими конкістадорами під керівництвом Ернана Кортеса столичного міста ацтеків Теночтітлана (сучасне Мехіко) та логістичними аспектами цієї операції.

Ключові слова: військова логістика, Конкіста, імперія ацтеків, Теночтітлан.

Постановка проблеми. У міжнародному туристичному бізнесі важливу роль відіграє знання особливостей національної валюти країн-реципієнтів туристів. Це особливо істотно для такого популярного напрямку туристичних поїздок українців? як країни Центральної та Південної Америки, яких нараховується нині понад 30 (і це тільки незалежні держави), і майже кожна – зі своєю оригінальною національною грошовою одиницею – як за назвою (кетцаль, лемпіра, колон, кордоба, бальбоа, песо, болівар, гуарані, реал, соль тощо), так і за сюжетами, що зображені на банкнотах. У країнах Центральної та Південної Америки – це в основному найвизначніші події їхньої історії та історичні постаті, пов'язані з Конкістою – завоюванням іспанцями території індіанців, включаючи потужні імперії ацтеків та інків, у XV-XVI ст. Окрему трагічну сторінку цих подій являє собою захоплення іспанськими конкістадорами під керівництвом Ернана Кортеса столичного міста ацтеків Теночтітлана (сучасне Мехіко) та його героїчна оборона останнім імператором ацтеків Куаутемоком. Поряд з перевагою в озброєнні загін Е. Кортеса застосував і ефективні логістичні рішення (застосовуючи сучасні терміни), що і забезпечило йому кінцеву перемогу, незважаючи на величезну чисельну перевагу ацтекського війська. Для професіоналів туристичної галузі, які концентрують свій бізнес на латиноамериканському напрямку, дана стаття

має важливе фахове знання, посилюючи як теоретико-інформаційну, так і практичну складові діяльності турфірм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що в основному вони стосуються історичних [1; 7], військово-історичних [2] та країнознавчих аспектів [6, с. 255-284], а також сучасних поглядів на значення військової логістики, зокрема, в Україні [4; 5]. У той же час зв'язок військової логістики та національної валюти у міжнародному туристичному бізнесі, у т.ч. в історичному аспекті на прикладі країн Центральної та Південної Америки практично не розкритий, якщо не рахувати праць автора, присвячених ролі військової логістики як туристичного ресурсу [8; 9; 10].

Формування цілей статті. Метою статті є розкрити зв'язок військової логістики та національної валюти у міжнародному туристичному бізнесі в історичному аспекті на прикладі Конкісти, при цьому показати значення логістичних рішень підчас захоплення іспанськими конкістадорами під керівництвом Ернана Кортеса столиці імперії ацтеків міста Теночтітлана (сучасне Мехіко) та його героїчної оборони останнім імператором ацтеків Куаутемоком, якого зображено на грошових знаках Мексики.

Виклад основного матеріалу. На грошах країн Південної та Центральної Америки часто зображено сцени опору індіанців європейським колонізаторам. Приміром, на уругвайських 5 песо 1939 р. аборигени стинаються із закованим у лати конкістадором, а на гватемальських 5 кетцалях 1969 р. також зображене протистояння індіанців та конкістадорів. При цьому співвідношення сил – один до семи – десяти на користь корінних мешканців Америки. У перші десятиріччя Конкісти так і було. Жменькам іспанців і португальців протистояли цілі індіанські імперії – ацтеків, інків. Однак не варто забувати, що європейці ступили на землі Нового Світу з сталевими мечами та вогнепальною зброєю – аркебузами в руках. Жадібні до багатств чужинці накинулись на місцевих мешканців, ніби голодні пси. Індіанці у буквальному сенсі слова гинули за метал. Золото! Лише його мову розуміли іспанські та португальські загарбники.

Достатньо добре відома сумна доля правителя інкської імперії Атауальпи. 15 листопада 1536 р. він був узятий в полон іспанським конкістадором Франсіско Пісарро. За легендою вождь інків запропонував загарбнику небачений викуп. Атауальпа обіцяв до стелі заповнити золотом приміщення, у якому його тримали. Вдень і вночі до укріплення іспанців з усіх кінців держави піддані Атауальпи несли коштовності. Такої кількості скарбів європейці ні до, ні після того вже більше не бачили. Але Пісарро все одно стратив найбагатшого в історії бранця. Маєток вождя

ацтеків Монтесуми II за сучасними оцінками визначається у 33 млрд. американських доларів. Куди ж поділися усі ці багатства? Відомо, що за часів Конкісти до Європи мало не щомісяця відправлялися цілі каравани кораблів, що були завантажені золотими злитками, прикрасами і дорогоцінним камінням. Деякі стали жертвами нападів піратів, інші пішли на дно в ході бойових дій конкуруючих монархій, немало кораблів загинуло у потужних штормах.

Столиця імперії ацтеків, заснована у 1325 р., знаходилася на місці сучасного Мехіко та називалася Теночтітлан. Іспанські хроністи XV ст. повідомляли, що місто було збудоване на острові посеред великого озера під назвою Тескоко. З берегом острів був пов'язаний трьома широкими дорогами-дамбами: одна йшла на північ, друга на південь, третя на захід. Посеред міста знаходиться ритуальний центр з храмами-пірамідами та олтарями.

Коли іспанський завойовник Ернан Кортес з своєю «експедицією» наблизився до столиці ацтеків, його охопили сумніви, чи можливо захопити Теночтітлан? Яке ж було здивування іспанців, коли брама міста сама відкрилася перед ними, а зустрічати блідолицих пришельців вийшов сам Монтесума. Європейці ще не знали, що індіанці стали жертвою власних релігійних уявлень. У їхніх віруваннях зазначалося, що надійде час і на землю спуститься «білий бог». За його ацтеки і прийняли Кортеса. У його божественному походженні індіанці спочатку не сумнівалися: іспанці були вбрані у дивний сяючий одяг (лати), при цьому їздили верхи на небачених тваринах. Вважається, що це було перше знайомство корінного населення доколумбової Америки з кіньми. Подібний сюжет зображений на грошах Коста-Ріки – асигнації 2 колона 1943 р. випуску (табл. 1). Чим закінчилася зустріч Монтесуми та Кортеса добре відомо: останнього правителя ацтекської імперії підступний конкістадор узяв у полон. І колонізація Мезоамерики пішла повною ходою. Життя Монтесуми обірвалося несподівано, коли населення Теночтітлана, обурене жорстокістю іспанців, підняло повстання. Індіанці вважали свого вождя зрадником, який перейшов на бік чужинців. І коли Монтесума з'явився у оточенні іспанців на сходах головної піраміди, у нього полетіли каміння та списи. Правитель був смертельно поранений і пізніше його тіло скинули до одного з каналів міста.

Таблиця 1.

Національні валюти держав Латинської Америки (за даними [3, 550-704])

№	Держава	Столиця	Національна грошова одиниця
I. Центральна Америка та Карибський басейн			
1	Антигуа Барбуда*	Сент-Джонс	Східнокарибський долар
2	Багамські острови*	Насау	Багамський долар
3	Барбадос*	Бриджтаун	Долар Барбадоса
4	Беліз*	Бельмопан	Долар Белізу
5	Республіка Гаїті	Порт-о-Пренс	Гурд
6	Республіка Гватемала	Гватемала	Кетцаль
7	Республіка Гондурас	Тегусігальпа	Лемпіра
8	Гренада*	Сент-Джорджес	Східнокарибський долар
9	Співдружність Домініки*	Розо	Східнокарибський долар
10	Домініканська республіка	Санто-Домінго	Домініканське песо
11	Республіка Коста-Ріка	Сан-Хосе	Коста-ріканський колон
12	Республіка Куба	Гавана	Кубинське песо
13	Мексиканські Сполучені Штати	Мехіко	Мексиканське песо
14	Республіка Нікарагуа	Манагуа	Золота кордоба
15	Республіка Панама	Панама	Бальбоа
16	Республіка Ель-Сальвадор	Сан-Сальвадор	Долар США
17	Сент-Вінсент і Гренадіни*	Кінгстаун	Східнокарибський долар
18	Федерація Сент-Кітс і Невіс	Бастер	Східнокарибський долар
19	Сент-Люсія*	Кастрі	Східнокарибський долар
20	Республіка Тринідад і Тобаго*	Порт-оф-Спейн	Долар Тринідада і Тобаго
21	Ямайка	Кінгстон	Ямайський долар
II. Південна Америка			
1	Аргентинська республіка	Буенос-Айрес	Песо
2	Республіка Болівія	Сукре/Ла-Пас	Болівіано
3	Федеративна Республіка Бразилія	Бразилія	Реал
4	Боліваріанська Республіка Венесуела	Каракас	Болівар
5	Кооперативна Республіка Гайана	Джорджтаун	Гайанський долар
6	Республіка Еквадор	Кіто	Долар США (до 1995 р.- сукре)
7	Республіка	Санта-Фе-де-Богота	Колумбійське песо

	Колумбія		
8	Республіка Парагвай	Асунсьон	Гуарані
9	Республіка Перу	Ліма	Соль
10	Республіка Сурінам	Парамарібо	Сурінамський гульден (флорин)
11	Східна Республіка Уругвай	Монтевідео	Уругвайське песо
12	Республіка Чилі	Сантьяго	Чилійське песо

*Незалежна держава у складі Співдружності, що очолює Великобританія

Ернан Кортес винний у загибелі і ще одного індіанського вождя – Куаутемока. Його портрет прикрашає валюту Мексики – 1000 песо 1974 р. та актуальну мексиканську банкноту 50 песо 1987 р. випуску. Цей вождь ацтеків наказав зміцнити столицю імперії ацтеків та стримував натиск конкістадорів, але іспанці схопили його. Щоб дізнатись, де сховано золото, Кортес наказав розіп'яти Куаутемока на ґратах над вогнищем. Долю вождя розділив і його перший міністр. Розказують, що коли іспанські солдати стали підкидати у вогнище дрова, чиновник, не в силах більше терпіти, повернув до свого вождя обличчя. Він ніби просив дозволу відкрити катам таємницю золота і таким чином припинити тортури. Але Куаутемок спокійно сказав: «А хіба я отримую задоволення від цього?». Іспанці так нічого і не дізнались, тому втрапили обох [1, 21]. Куаутемоку присвячена актуальна мексиканська банкнота номіналом у 50 песо 1987 р. випуску.

Для корінного населення Америки конкістадори були нещадними завойовниками, грабіжниками та насильниками, що втрачали людську подобу при одній тільки згадці про золото. Мало того, вони ще вогнем і мечем змушували індіанців бо прийняття чужої і зовсім незрозумілої їм релігії. Про це нагадують венесуельські гроші, а саме 5 боліварів 1966 р.

А от для сучасних іспанців конкістадори є національними героями, що воювали на далеких «прикордонних» рубежах в ім'я зміцнення могутності та процвітання вітчизни. Про це свідчать не тільки численні пам'ятники на їхню честь, що встановлені по усій Іспанії, але й минулі випуски іспанських банкнотів та монет, на яких зображено найбільш відомих учасників Конкісти. Це, наприклад, банкнота номіналом 1000 песет 1992 р., де на лицевому боці зображено Ернана Кортеса, а на зворотньому – Франсіско Писарро. До слова, вони є далекими родичами, обоє родом з Естремадури, провінції на південному заході Іспанії, що межує з Португалією. Біля будинку адміністрації

Естремадури встановлено статую конкістадора Е. Кортеса, що попирає ногами ацтекського бога.

Але більш вражаючим є той факт, що нещадних завойовників не один раз зображено і на грошах держав Південної та Центральної Америки. Приміром, на банкноті Еквадору 10 сукре 1988 р. випуску зображено Себастьяна де Бенальказара (1495-1550 рр.). Це він зі зграєю зірвіголов захопив і майже повністю знищив стародавню столицю Кіто. На її руїнах пізніше було зведено нове місто – Сан-Франциско-де-Кіто. У 1540 р. Бенальказар приєднав до володінь іспанської корони північ Еквадору та частину Колумбії і став очільником нової колонії. Ще більшою популярністю у Латинській Америці користується постать Васко Нуньеса де Бальбоа – іспанського конкістадора, що заснував перше європейське поселення на континенті. Його ж вважають першим європейцем, який вийшов до Тихого океану. У Новий Світ Бальбоа відплив не як завойовник: спочатку він оселився на острові Еспаньола та почав вирощувати свиней та створювати плантації. Але досить швидко «вліз» у великі борги та утік на континент. Тут він став губернатором Панами та організував декілька експедицій углиб країни з метою пошуку скарбів та захоплення нових територій для Іспанії. Закінчив своє життя Бальбоа досить сумно: разом з чотирма іншими «джентльменами удачі» він був обмовлений та 15 січня 1519 р. страчений, а його відрублена голова була виставлена напоказ. Незважаючи на це, нині Бальбоа визнано національним героєм Панами, на його честь названо панамську валюту (на банкноті 1 бальбоа є його портрет), а також засновано орден Васко Нуньеса де Бальбоа – найвищу державну нагороду Панамської республіки.

Є досить дивним, що люди, які самим жорстоким чином змінили хід історії та долі цілих народів Латинської Америки (тільки за перші роки Конкісти чисельність населення Центральної Америки та островів Карибського моря скоротилося в 5 разів – з 5 млн. до 1 млн. чол.), у багатьох державах континенту донині користуються повагою та намаганням зберегти при них «світлу» пам'ять, у т.ч. на грошових знаках національної валюти. Але такими є факти, і в туризмі їх треба сприймати такими, якими вони є, тобто слід знати назви національних валют держав Латинської Америки та володіти короткою інформацією про постаті та події, що на них зображені. Це істотно допоможе при організації турів з України до країн Латинської Америки – напрямку, що стає дедалі популярнішим.

З точки зору військової логістики привертає увагу «експедиція» Ернана Кортеса, якому з декількома сотнями прибічників – іспанців вдалося завоювати цілу імперію

ацтеків з населенням у десятки млн. осіб та військом у пів-мільйона, захопити та зруйнувати імперську столицю місто-мільйонник Теночтітлан після найдовшого безперервного бою в історії, що тривав з 22 травня до 13 серпня 1519 р. Як же це йому вдалося? Після того, як Христофор Колумб у 1492 р. відкрив острови у Карибському морі, королівство Іспанія встановило над ними свій контроль. Іспанські завоювання розповсюдилися на декілька Карибських островів, у т.ч. на Кубу, однак серйозних операцій на материк на територіях, що нині належать Мексиці, було проведено небагато. Тим часом все більше іспанських конкістадорів шукали щастя у Новому Світі, одним із них і був Ернан Кортес, чиновник на службі Дієго Веласкеса, губернатора Куби. 10 лютого 1519 р. Кортес відплив з Гавани з 11 кораблями, на яких знаходилися 600 іспанських моряків а також декілька сотень рекрутів з Карибських островів, коні та багато зброї, у т.ч. артилерія. У порту Веракрус Кортес заснував свою базу та оголосив себе генерал-капітаном та верховним суддею, прийнявши на себе керівництво новою колонією. На той момент він, мабуть, не уявляв масштабів протидії, з якою йому належало зіштовхнутися пізніше. Більшу частину Центральної Мексики – від Тихого океану до Мексиканської затоки у той час контролював ацтекський Троїстий союз, у який входили міста-держави Теночтітлан, Тескоко та Тлакопана в долині Мехіко, що мігрували сюди з півночі. Останнє з прибувчих племен-мексико – у 1325 р. заснувало острівне поселення Теночтітлан, отримавши, згідно легенди, вищий знак – орла, що сидів на кактусі та тримав у кігтях змію. Хоча на початок XVI ст. ацтекською імперією формально правив Троїстий союз, реальна влада знаходиться в руках імператора в Теночтітлані при тому, що у Тлакопані та Тескоко були свої очільники. У той же час існувала сильна опозиція ацтекам, особливо з боку Тласкалі – великого міста з населенням 300 тис. мешканців, що знаходилися східніше. Тласкала постійно вела війни з ацтекською імперією та ніколи не належала до її складу. Кортесу, щоб посилити свої позиції, вважливо було використати протиріччя між цими містами, оскільки він усвідомлював нечисленність свого загону у порівнянні з багатотисячними арміями народів Центральної Америки. Однак беззаперечною перевагою іспанців було їхнє озброєння. По-перше, вони володіли сталевією холодною зброєю (мечі, палаши) та арбалетами. По-друге, вони мали вогнепальну зброю-аркебузи (попередники мушкетів), які здійснювали величезний психологічний вплив на індіанців, які ніколи в житті не бачили нічого подібного. По-третє, це іспанська кіннота, що мала величезне значення, незважаючи на її нечисельність: індіанці ніколи не бачили коней, тому крім забезпечення додаткової маневреності на полі бою, один вид цих великих тварин у русі,

та ще й з озброєними палашами вершниками викликав жах у туземців. По-четверте, це захисне озброєння, оскільки звичайний іспанський солдат носив металевий шолом, а також кірасу, або принаймні нагрудник. Офіцери використовували більш складні шоломи-маріони.

Щодо війська ацтеків, то, як виявили іспанці одразу після початку компанії, воно було величезним та добре організованим. Їхня військова структура вийшла за межі вільних племен і тому армія формувалася майже таким чином, як і європейські полки. Військова підготовка була для ацтеків складником загальної освіти. Знатні ацтеки училися у школі, яка в мові ацтеків «Науатль» називалася «Кальмекак», а прості люди – у «тельпочкалі». Тут їх навчали стрільбі з луку та киданню дротиків, а також володінню холодною зброєю. У ацтекському війську існувала складна ієрархічна система командного складу: воїн знаходився у підляганні командиру області і нарешті, главі держави – імператору. Озброєння ацтекських воїнів значно поступалося іспанському, хоча було досить різноманітним, і включало: лук зі стрілами, дротики, пращі, комбінацію сокири і спису (тепостопіллі) та дерев'яний меч (макуаціль). Так, тепостопіллі з довгим древком виготовлювався з дерева, а його лезо обрамлялося гострими, як бритва уламками обсидіану. Макуаціль являв собою дерев'яний меч, довге широке «лезо» якого було з обох боків «утикане» уламками обсидіану. Існували як одноручні, так і дворучні варіанти таких «мечей». Ацтекське захисне озброєння виготовлювалося з прошитої бавовни у вигляді короткої туніки (ічкауіпіллі) або жилету (еуатль), часто прикрашених різнокольоровим пір'ям місцевих птахів. Ацтекські воїни, яким вдалося узяти в полон двох ворогів, нагороджувалися особливим «одностроєм» – тлауцтлі – з тканини та пір'я червоного кольору з характерними чорними смугами, що мали назву «подряпини яструба», високою шапкою конічної форми (теж з червоного пір'я) та щитом (чималлі), що мав бамбукову основу, наповнювач з бавовника та шкіряну поверхню. Нижній край чималлі часто прикрашався кольоровим пір'ям, яке також мало мету відхилити стріли від ніг.

Більшу частину війська ацтеків становила легка піхота, озброєна досить обмеженим арсеналом зброї нападу, до якого входили: списокидалка (атлатль), лук та стріли, дерев'яний меч (макуаціль), дерев'яний спис – алебарда (тепостопіллі). Усі ацтекські воїни мали щити. Для координації дій військ на полі бою використовувалися барабани. Під час походів більшу частину вантажів ацтекської армії переносили молоді воїни та раби. Зброя, одяг та припаси прив'язувалися до дерев'яного каркасу, який закидувався на спину та закріплювався лямкою через груди. Носильники звичайно

несли накидку та щит свого володаря, а також тепостопіллі. Привілейованими воїнами, що належали до еліти ацтекського війська були воїни Ягуара, Орла, та Койота, що мали право носити відповідні однострої. Капітани (сотники) у загонах ацтеків носили закріплену на спині незвичайну прикрасу-відзнаку, що виготовлялася з дерева, тканини, пір'я та мала достатньо великий розмір. Багато ацтекських воїнів носили серги у вухах, з волокнами необробленої бавовни в них, а також золоту прикрасу під носом у кшталті півмісяця (якамецтлі) – на честь богині Місяця та покровительниці прядіння Тласолтеотлі. Обов'язковим атрибутом одягу ацтекського жовніра була набедрена пов'язка – макстлатль, яку ткала та вишивала дружина або матір воїна. Ацтекське військо було взуте у сандалії, що являли собою сплетені з трави підшви, до яких кріпилися бавовняні смужки, які зав'язувалися навколо ноги. За традиціями ацтеків одяг воїна після його смерті належало спалити, однак, опинившись під владою іспанських колонізаторів нащадки великих ацтекських воїнів продовжували зберігати предмети їх одягу, як головні родинні реліквії. Ацтеки при наступі звичайно розгортали воїнів у розсипну лінію. Наперед висувалися два-три солдати, що розмахуючи макуацтлями вигукували образи на адресу ворога у надії, що той, обурившись, атакує центр головної ацтекської армії. За ними розміщувався, на перший погляд, випадковий набір воїнів. Однак у дійсності ацтеки, що мали різний бойовий досвід, розміщувалися так, що новачки могли закріпити свої навички, воюючи пліч-опліч з досвідченими ветеранами. Найбільш підготовлені воїни складали більшу частину бійців у перших рядах.

16 серпня 1519 р. експедиція Кортеса вирушила вглиб континенту. Їй належало піднятися від прибережної рівнини в районі міста тотонаків Семпоала по скелястих гірських ланцюгах на Мексиканське нагір'я. Спочатку погода зіпсувалася, але коли іспанці та їх союзники вийшли на відкриту місцевість, їх чекали сприятливі обставини та зустріло дружньо налаштоване населення. Незабаром після цього до Кортеса прибули послы від Монтесуми. Вони принесли з собою багаті дари та послання імператора з проханням не йти до Теночтітлану. Але Кортес продовжив свій марш на столицю ацтеків, до того ж заключивши союз з їхніми найбільшими ворогами – тласкаланцями. Під час походу іспанці зіштовхувалися з різними перешкодами, що створювали ацтеки на їхньому шляху, щоб змусити військо Кортеса зійти з прямої дороги на маршрут, де проти нього легко було організувати засідку. Але кожного разу Кортес наказував розчистити шлях і його загін продовжував рухатися прямою дорогою, що проходила між двома найвищими горами (та діючими вулканами) у регіоні –

Попокатепетль та Істаксіуатль, а потім спускалася в долину Мехіко, де у всій своїй величі розміщувався Теночтітлан в оточенні мальовничих озер та полів маїсу. Кортес увійшов у місто по дамбі, прикрашені й квітами. Попереду їхали чотири вершника, за ними йшов загін європейців, а далі – індіанці – союзники Кортеса. Монтесума вітав їх, очевидно, розцінюючи прибуття Кортеса як фатальне. Незважаючи на те, що усі обставини були на боці Монтесуми, він дозволив Кортесу підкорити себе в психологічному плані. Так імператор ацтеків став бранцем іспанців, хоча і в золотій клітці. Після загибелі Монтесуми Кортес втратив можливість вплинути на ацтеків, які підняли повстання проти іспанців у Теночтітлані. Іспанцям на чолі з Кортесом вдалося утекти з міста, але з великими втратами. Ця подія отримала назву «La Noche Triste» (ісп. Ніч Смутку). Незважаючи на вимушену втечу з Теночтітлану Кортес вирішив знову захопити місто. Куїтлауак, брат та наступник Монтесуми помер від оспи і імператором ацтеків став їх племінник Куаутемок. Незважаючи на свій молодий вік (25 років), він уже був досвідченим воїном і сповненим рішучості чинити спротив іспанцям, наказавши організувати спостереження за ними, де б вони не знаходилися.

28 грудня 1520 р., через шість місяців після «Ночі Смутку» війська Кортеса вирушили в новий похід на Теночтітлан. На цей раз Кортес приділив значно більшу увагу логістичному забезпеченню (стосуючи сучасну термінологію) операції. Він тепер краще розумів, як зручніше використати дамби в обороні, а також для того, щоб відтягти супротивнику шляхи до відступу. На підставі отриманого досвіду він вирішив застосувати кораблі, щоб узяти під контроль озеро Тескоко, для цього наказав спорудити 13 розбірних бригаантин, які можна було доставити на озеро. Коли бригаантини були готові, їх доставили в Тескоко під охороною 200 іспанців та 20 тис. туземних воїнів. Тим часом три кораблі допливли до Вілла-Рікі на узбережжі. Вони привезли підкріплення – 200 добре озброєних іспанців та 80 коней, а також домініканського монаха з папською буллою, у якій оголошувалося вибачення усім, хто воює з «невірними». Загін Кортеса рухався найтруднішим маршрутом через гори, але стрімкі підйоми та холод були менш небезпечні, ніж засідки індіанців. План Кортеса полягав у тому, щоб оточити Теночтітлан. Чекаючи, поки складуть бригаантини, він скерував свої війська навколо озера, щоб гарантовано відрізати ацтеків від шляхів, якими вони могли отримувати продовольство та підкріплення. Це призвело до жорстоких битв за міста Куаунауак, Сочимілько та Койоакан. До того часу, коли Кортес планував закінчити обхід озера Тескоко, повинно було закінчитися будівництво каналу від міста Тескоко до цього озера, на спорудженні якого протягом двох місяців

працювали 8 тис. людей, а бригаантини – готові до проведення операції. 28 квітня 1521 р. бригаантини увійшли в озеро. Загін Кортеса тепер включав 86 кавалеристів, 700 піхотинців, у т.ч. 118 аркебузирів та арбалетників. У нього були три великих гармати та 15 легких фальконетів. 300 солдат були виділені для обслуговування бригаантин, на кожній з яких була гармата. Чисельність індіанців-союзників (тласкаланців) становила 25 тис. чол. Кортес поділив свої наземні війська на три частини, які розмішувались таборами на кожній з трьох головних доріг. План полягав у тому, щоб вони атакували місто одночасно з трьох різних боків. Тлакопанську дорогу (і дамбу) контролював Педро де Альварado, а Койоаканську – Крестобаль де Олід. Гонсало де Сандоваль командував військами в районі третьої дороги, хоча його основним завданням було захоплення Істапалапи. Альварado і Олід зруйнували акведук у Чапультепеку, яким у Теночтітлан надходила прісна вода. Зайнявши Істапалапу, Сандоваль висунувся вперед, щоб заблокувати північну дорогу. Це означало, що Теночтітлан тепер повністю відрізаний та не зможе отримувати продовольство та підкріплення. Кортес віддав наказ розпочати наступ по двох дамбах. Наступ успішно розвивався, іспанці та їх індіанські союзники досягли передмість, а потім увірвалися на головну площу міста, де знаходився Великий храм (Теокаллі). Розкидавши жреців, вони почали руйнувати статуї богів. Обурені таким кошунством, ацтеки здійснили контратаку та змусили іспанців до безладного відступу, який ледве не став другою «Ніччю смутку», але його зупинила іспанська кіннота, що дуже своєчасно прибула та змінила хід битви. Під час другої атаки Кортес наказав зруйнувати головні споруди в центрі міста, у т.ч. палаци Монтесуми та Ашаякатля, але ацтеки щоразу відновлювали укріплення. Тому новий план Кортеса вимагав знищення усіх будинків та використання отриманих у такий спосіб уламків для того, щоб засипати ними канали у дамбах. Як результат, ацтеки вже не могли розчистити їх знову, а також створювався відкритий простір, на якому кавалерія та артилерія могли вільно маневрувати. Кортес дав Куаутемоку останній шанс вирішити питання миром, але відповіддю стала масована атака ацтеків, яка була відбита вогнем іспанської артилерії. Кортес неохоче розпочав наступ, продовжуючи знищувати усі споруди в ході просування вперед – він, без сумніву, волів би захопити неушкоджене місто, а не купу каменюк. Був спалений палац Куаутемока та храм Теокаллі на головній площі. На момент закінчення битви за Теночтітлан понад 90% будинків міста було зруйновано. 13 серпня 1521 р., ще раз запропонувавши Куаутемоку перемовини і знову діставши відмову, Кортес видав наказ про заключний штурм, який перетворився у бойню ацтеків, які ще залишилися в живих – більшість з них вже або

загинули у бою, або померли у своїх будинках та на вулицях від голоду, що був викликаний блокадою міста. Ацтеки, що намагалися втекти на каное, були перехоплені бригаantinaми. Помітивши, що чотири великі ацтекські піроги (каное) намагаються перетнути озеро, бригантина почала переслідування, загрожуючи розчавити одну з них. У цей момент ацтеки почали просити іспанців не топити їх, оскільки на борту знаходився їх тлатоані (імператор). Тоді Куаутемок запропонував себе в якості заручника, щоб не зробили шкоду його дружині та людям, які були з ним. Куаутемока відправили до Кортеса, після чого бій був припинений. Ацтекам, що залишилися в живих, дозволили залишити місто після того, як вони загасили пожежі та поховали померлих. За час трьохмісячної облоги, за деякими даними, загинуло та померло від голоду від 120 тис. до 240 тис. ацтеків. Ввечері того дня, коли був захоплений Теночтітлан, стався сильний шторм, що супроводжувався громом та блискавками, що ніби знаменували катастрофу, яка тільки що відбулася: імперія ацтеків припинила існування поступившись місцем на Американському континенті новій імперії, яка управлялася з Європи. Приблизно 30 тис. ацтеків отримали дозвіл залишити місто. Вони пішли довгими дамбами, щоб знайти сховище в навколишніх селах.

Індіанські союзники Кортеса, доставши свою частку захопленої здобичі, повернулися до своїх міст та поселень. Свою місію вони виконали: царство терору, в якому вони так довго жили, тепер було знищене. Ацтеки жили на цих землях біля 300 років та їхній войовничий дух постійно змушував їх завойовувати та обертати в рабство інші індіанські племена – спочатку сусідів, а потім і далеких. Імперія і столиця ацтеків вражали розкішшю, але вони були засновані на страху та військовій силі. Головним символом кривавої деспотії ацтеків були теокаллі, широкі сходи яких вели до кам'яних вівтарів, на яких жреці кривавих богів виривали серця із грудей своїх жертв. Причому ацтеки приносили в жертву не тільки полонених ворогів – вони відправляли на вівтар і власних громадян, у т.ч. жінок та дітей. Ацтеки ніколи навіть і не думали розглядати сусідні племена як рівних собі, тому загарблені ними народи відчайдушно намагалися звільнитися від тиранів. Коли ж з'явилася нова сила – іспанці, туземці, що страждали від деспотії ацтеків, побачили в них надію на те, що тиранія може кінець кінцем припинити існування. Однак неймовірний успіх іспанців видається взагалі дивовижним з огляду на їх відносну малочисельність, навіть із врахуванням внутрішніх суперечностей у імперії. Кортес не тільки проявив себе здібним воєначальником та логістом, він також продемонстрував видатні таланти політика та дипломата,

домовляючись про союзи з місцевими народами, підтримка яких була надзвичайно важлива для успіху його місії.

Як тільки імперія ацтеків впала, на її місце надійшла нова форма правління, створена іспанцями. Міста Юкатана так і не отримали незалежність, опинившись у підкоренні іспанцям. Знаходячись дуже далеко від своєї батьківщини, правителям якої потрібен був час, щоб зрозуміти, як зберегти нові колонії, які так неочікувано з'явилися, Кортес став фактичним правителем у Мексиці. Він наказав відбудувати столичне місто на старому місці та назвав його Мехіко. Але відновлювали місто за іспанськими, а не за ацтекськими зразками. Незабаром Мехіко стало найбільшим та найважливішим європейським поселенням на обох американських континентах. Король Іспанії Карл I призначив Кортеса губернатором, генерал-капітаном та верховним суддею на завойованих землях, що отримали назву Нова Іспанія.

Висновки. Країни Центральної та Південної Америки стають дедалі популярнішими дестинаціями в українському туризмі. Важливе значення при цьому має обізнаність з їхньою національною валютою, доволі екзотичною як за назвою (кетцаль, лемпіра, колон, кордоба, бальбоа, песо, болівар, гуарані, реал, соль тощо), так і сюжетами, зображеними на банкнотах. Більшість з них присвячені головній події їхньої історії – завоюванню іспанцями земель індіанців (Конкісти) у XV-XVI ст. Це стосується, зокрема, захопленню іспанськими конкістадорами під орудою Ернана Кортеса столиці ацтекської імперії – міста Теночтітлан (сучасне Мехіко) та його героїчній обороні останнім імператором ацтеків Куаутемоком, який зображений на сучасній валюті Мексики – мексиканському песо. Крім переваги в озброєнні (сталеві мечі, вогнепальна зброя та артилерія іспанців проти дерев'яних мечей, списів та шкіряних з пір'ям щитів індіанців) іспанці застосували і ефективні логістичні рішення (бригантини з гарматами на озері Тескоко, блокування джерел постачання міста Теночтітлан, перетин військових шляхів, використання дамб та каналів тощо), що і забезпечило їм кінцеву перемогу. Матеріал статті буде корисний для тих українських турфірм та їх менеджерів, які налагоджують туристичний обмін між Україною та країнами Латинської Америки.

Список використаної літератури

1. Майзингер Р. Конкіста – открытие Америки? / Р. Майзингер // Тайны XX века. – 2014. – №. – С. 20-21.

2. 100 битв, которые изменили мир. Вип. № 152. Теночтитлан – 1519-1521. – М.: ООО «Де Агостини», 2013. – 29 с.
3. Все страны мира / Авт. – сост. М. В. Адамчик. – Минск: Харвест, 2008. – 800 с.
4. Мир в Украине глазами экспертов // Сегодня. – 2015. – 5 февраля. – 800 с.
5. Трегуб Г. Максим Стріха: Наука – це не засіб задоволення чиєїсь цікавості, а гарантія безпеки держави / Г. Трегуб // Український тиждень. – 2015. – № (377). – С. 22-24.
6. Туристичне країнознавство: країни-лідери туризму: навч. пос./ За ред. проф. О. О. Любіцевої. – К.: Альтерпрес, 2008. – 436 с.
7. Плихневич Т. Крах империи ацтеков (Дурные вести для Монтесумы) / Т. Плихневич // Загадки истории. – 2015. – № 5. – С. 10-11.
8. Смирнов І. Г. Військова логістика як туристичний ресурс: світовий та український досвід / І. Г. Смирнов // Можливості та розвиток сучасного туризму: світовий та національний досвід: Монографія / За ред. проф. В. М. Зайцевої. – Запоріжжя: ЗНТУ, ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2014. – С. 50-69.
9. Смирнов І. Г. Військова логістика як туристичний ресурс: український досвід / І. Г. Смирнов // Географія та туризм. – 2014. – Вип. 30. – С. 52-62.
10. Смирнов І. Г. Військова логістика як туристичний ресурс: на прикладі пам'яток I Світової війни / І. Г. Смирнов // Часопис соціально-економічної географії. – 2014. – № 1 (16). – С. 25-33.

СМИРНОВ И. Г. НАЦИОНАЛЬНАЯ ВАЛЮТА И ВОЕННАЯ ЛОГИСТИКА В МЕЖДУНАРОДНОМ ТУРИЗМЕ В ИСТОРИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ: ЛАТИНОАМЕРИКАНСКИЙ ОПЫТ

Раскрыта связь военной логистики и национальной валюты в международном туристическом бизнесе в историческом аспекте на примере Конкисты, то есть завоевания испанцами Центральной и Южной Америки, включая империи ацтеков и инков в XV-XVI вв. Особое внимание уделено захвату испанскими конкистадорами под руководством Эрнана Кортеса столичного города ацтеков Теночтитлана (современный Мехико) и логистическими аспектами этой операции.

Ключевые слова: военная логистика, Конкиста, империя ацтеков, Теночтитлан.

SMYRNOV I. G. NATIONAL CURRENCY AND MILITARY LOGISTICS IN INTERNATIONAL TOURISM IN HISTORICAL PERSPECTIVE: THE LATINAMERICAN EXPERIENCE

Revealed the relationship of military logistics and national currency in the international tourism business in historical perspective on the Conkista example, that is the Spanish conquest of Central and South America, including the Aztec and Inca empires in the XV-XVI centuries. Special attention is devoted to seizure by Spanish conquistadors led by Hernan Cortes Aztec capital city of Tenochtitlan (modern Mexico) and logistical aspects of the operation.

Keywords: military logistics, Conquista, Aztec empire, Tenochtitlan.